

Strategische Visie Euregio Scheldemond

Samenvatting

Deze strategische visie is opgebouwd rond drie domeinen die op de Euregio Scheldemond een grote invloed hebben. Grote uitdagingen voor de regio liggen er op het vlak van **de veranderende economie, de klimaatverandering en demografische veranderingen**. Het komt erop aan om slim in te zetten op toekomstbestendige sectoren en daarnaast ruimte te behouden voor onze traditioneel sterk aanwezige sectoren, zodat ze kunnen blijven concurreren in een sterk veranderende economische context. Ook de leefbaarheid in dit gebied staat onder druk. Klimaatverandering brengt onder meer wateroverlast, droogte, verzilting en een afnemende biodiversiteit met zich mee. In dit gebied kan grensoverschrijdend gezocht worden naar duurzame oplossingen om de gevolgen van klimaatverandering te ondervangen. Ten slotte spelen demografische ontwikkelingen ook een onmiskenbare rol in de regio. Krimp, ontgroening, vergrijzing hebben stuk voor stuk een sterke invloed op verschillende aspecten in de samenleving, van de arbeidsmarkt tot de zorg, van de woningmarkt tot het onderwijs. Gezamenlijke initiatieven, zoals het stimuleren van grensarbeid of het gezamenlijk werken aan innovatie in de zorgsector kunnen dit grensoverschrijdend gebied versterken.

Het **grensoverschrijdend samenwerken** biedt vele voordelen. Naast het optimaliseren van beleidsinspanningen, biedt het ook concrete oplossingen voor fysiek grensoverschrijdende knelpunten en kan clustering en integratie op regionaal niveau schaalvoordelen bieden. De Europese, nationale en regionale strategieën enerzijds en de bestaande andere (deels overlappende) samenwerkingsverbanden anderzijds vormen een kader voor de Scheldemondwerking. Hierbij is het vooral zinvol om aandacht te hebben voor een flexibele samenwerking met interessante regio's en partners buiten het Scheldemondgebied, voor complementariteit met initiatieven in andere netwerken en voor het ondernemen van actie op het juiste bevoegdheidsniveau (subsidiariteit).

De hierboven genoemde uitdagingen en grensoverschrijdende context bieden tal van aanknopingspunten voor de Euregio Scheldemond om samen te werken aan een slimme, duurzame en toekomstbestendige Euregio. **Innovatie, kennisvalorisatie en clustervorming** vormen de sleutel om de economische transformatie op een duurzame manier te bewerkstelligen. Daarbij kunnen de provincies, samen met hun agentschappen en partnerorganisaties een belangrijke rol spelen in het verbinden van overheden, kennisinstellingen en ondernemingen, met in het bijzonder aandacht voor de KMO's/het MKB.

Op het vlak van **onderwijs** kan de Euregio Scheldemond zinvol inzetten op initiatieven die gericht zijn op de innovatieve promotie van studierichtingen in het technisch- en beroepsonderwijs. Zo kan een aanzet gegeven worden tot oplossingen voor het tekort aan technisch opgeleiden in de verschillende provincies die deel uitmaken van de Euregio Scheldemond. De link tussen onderwijs en arbeidsmarkt en dus ook met het bedrijfsleven is van groot belang. Bovendien moet de kennis en expertise die in kennis- en opleidingsinstellingen in dit gebied aanwezig is, toegankelijk gemaakt worden voor de bedrijfswereld.

De **biogebaseerde economie** is een domein dat zeer snel evolueert en dat sterk in opkomst is in het Vlaams-Nederlands grensgebied. Door de interessante combinatie van stakeholders als bedrijven, kennisinstellingen, zeehavens, de agro-industrie en overheden kan het westelijk Vlaams-Nederlands grensgebied zich ontwikkelen tot hotspot voor de biogebaseerde economie.

De uitdagingen die de demografische ontwikkelingen voor de Euregio met zich meebrengen liggen vooral in het bieden van een antwoord op de stijgende zorgvraag en de dalende beschikbaarheid van actieve werkkrachten in de sector. Via een goed zicht op het zorgeconomisch landschap in de Euregio Scheldemond kunnen grensoverschrijdende opportuniteiten gedetecteerd worden om de bedrijven te ondersteunen om **innovatie in de zorg** te stimuleren.

De concentratie aan **havens** in het Scheldemondgebied leent zich ook goed om op zoek te gaan naar complementaire belangen. Duurzame energieoplossingen, energie-efficiëntie en CO2-reductie zijn verenigbare behoeften bij de verschillende havenbesturen. Op termijn kan grensoverschrijdende samenwerking op andere domeinen en/of met grotere havens als Antwerpen en Rotterdam ook nuttig zijn.

Als draaischijven zijn de havens bovendien een cruciale schakel in de **logistiek**. De grensregio Vlaanderen – Nederland heeft de ambitie om uit te groeien tot de logistieke topregio van Europa. Op Scheldemondniveau kan de regionale logistiek in de agro-voedingssector nog beter op elkaar afgestemd worden met behulp van intelligente ICT-systemen waarbij lokale actoren nauw betrokken worden. Voor het Scheldemondgebied zijn de Seine-Scheldeverbinding en de bouw van de tweede zeesluis in Terneuzen ontwikkelingen die ingrijpende gevolgen voor de regio met zich kunnen meebrengen en waarvan de voortgang door de Scheldemondraad met interesse wordt opgevolgd. Ten slotte zijn ook flankerende thema's als leefbaarheid in de havengebieden interessant om mee te nemen.

Op het vlak van **agro-voeding** vinden innovatiecapaciteit en expertise niet altijd vlot hun weg naar de praktijk en kunnen deze nog beter ingezet worden ten behoeve van regionale economieën en ondernemers, mede via clustering. Product- en procesinnovatie zijn interessante pistes om grensoverschrijdend op in te zetten. Daarnaast kunnen ook marktgestuurde opleidingen deze sector beter op de kaart zetten. De huidige beperkte **aquacultuursector** kan dankzij samenwerking worden uitgebouwd tot een volwaardige, sociaal en ecologisch duurzame economische sector van betekenis.

Creatieve industrie is voor het Scheldemondgebied een vrij nieuwe uitdaging, op het snijvlak tussen de sector creativiteit en de traditionele sectoren als bouw, zorg, agro-voeding en toerisme. In de toekomst kunnen zich kansen voordoen waarop in dit gebied grensoverschrijdend kan ingespeeld worden. De Scheldemondraad wil hiervoor een platform bieden en waar mogelijk initiatieven die uit het veld komen faciliteren en ondersteunen.

In het kader van adaptatie aan en mitigatie van de **klimaatverandering** kan de Euregio Scheldemond zich met haar beleid rond klimaatverandering profileren als trekker. Door in te zetten op acties als energiebesparing en de overgang naar hernieuwbare energie (mitigatie) en door bijvoorbeeld een rol te spelen in het voorzien van ruimte voor water en het tegengaan van verdroging. Grensoverschrijdende samenwerking op het vlak van waterbeheer is traditioneel een thema van de Euregio Scheldemond en blijft in de toekomst een interessant thema.

Demografische veranderingen zorgen ervoor dat een aantal voorzieningen in deze regio onder druk komen te staan. Grensoverschrijdende oplossingen kunnen hier schaalvoordelen bieden. Dat kan bijvoorbeeld in de culturele en toeristische sector of voor basisvoorzieningen als zorg en onderwijs, maar ook op het vlak van **grensarbeid**. Bij dit laatste is goede informatievoorziening voor verschillende doelgroepen enerzijds en het zoeken naar grensoverschrijdende oplossingen voor de invulling van knelpuntberoepen een uitdaging voor de Euregio Scheldemond. Hier ligt voor de Scheldemondraad ook een opdracht in het lobbywerk naar bevoegde (hogere) overheden om knelpunten voor grensarbeid op te heffen.

Een belangrijke voorwaarde voor de verbinding in dit grensgebied is een goede grensoverschrijdende **mobiliteit**. De mogelijkheden om zich grensoverschrijdend via het openbaar vervoer te verplaatsen, zijn nog steeds beperkt. Ook hier wil de Scheldemondraad stakeholders stimuleren om gezamenlijk op kansen in te gaan.

Toerisme is bij uitstek een sector om in te spelen op grensoverschrijdende opportuniteiten. Dat kan via verschillende invalshoeken, zoals bijvoorbeeld duurzame mobiliteit, maar ook via een gezamenlijke benadering

van innovatieve en duurzame vormen van logeren, gastvrij onthaal, digitalisering en monitoring in de toeristische sector.

Cultuur heeft altijd een belangrijke rol gespeeld in de verbondenheid tussen de Scheldemonddprovincies. Culturele samenwerking vergroot bovendien het draagvlak bij lokale overheden. De Scheldemondraad wil aandacht blijven schenken aan initiatieven die culturele samenwerking bevorderen door faciliterend op te treden en een platform te bieden voor culturele instanties met grensoverschrijdende ambities. Zo wil de Scheldemondraad de aanwezige ervaring en expertise inzake **het sociaal-artistiek netwerk** grensoverschrijdend delen en zo een hefboom creëren voor nieuwe initiatieven.

Inhoud

<i>Inleiding</i>	6
<i>Kansen en uitdagingen</i>	8
<i>Een economie in verandering</i>	8
<i>De klimaatverandering</i>	8
<i>Demografische veranderingen</i>	9
<i>Een grensoverschrijdende context</i>	10
<i>Meerwaarde van grensoverschrijdende samenwerking</i>	10
<i>Europese, nationale en regionale strategieën</i>	10
<i>Grensoverschrijdende omgeving</i>	11
<i>Flexibiliteit van het gebied, complementariteit en subsidiariteit</i>	12
<i>Prioriteiten voor de Vlaams-Zeeuwse samenwerking</i>	14
<i>Innovatie, kennisvalorisatie en clustervorming</i>	14
<i>Onderwijs als bron van economie en innovatie</i>	15
<i>Innovatie en transitie naar een biogebaseerde economie</i>	16
<i>Innovatie in de zorg</i>	16
<i>Duurzame havens en logistiek</i>	17
<i>Vernieuwing in agro-food en aquacultuur</i>	18
<i>Creatieve industrie</i>	19
<i>Adaptatie aan en mitigatie van de klimaatverandering</i>	19
<i>Demografische veranderingen</i>	20
<i>Grensarbeid en een toekomstbestendige arbeidsmarkt</i>	21
<i>Grensoverschrijdende mobiliteit</i>	21
<i>Duurzaam en innoverend ondernemen in toerisme</i>	22
<i>Cultuur als motor voor grensoverschrijdende verbondenheid</i>	23
<i>Het sociaal-artistieke netwerk</i>	23

Euregio Scheldemond is een grensoverschrijdend samenwerkingsverband tussen de provincies Oost-Vlaanderen, West-Vlaanderen en Zeeland. Sinds het ontstaan van dit samenwerkingsverband, begin jaren 1990, stimuleert Euregio Scheldemond de grensoverschrijdende samenwerking tussen deze provincies en tussen Zeeuwse, Oost-Vlaamse en West-Vlaamse organisaties, en dit op tal van beleidsterreinen. In de periode 1991-2013 is een kleine 300 projecten tot stand gebracht, geïnitieerd vanuit de Euregio Scheldemond of ondersteund vanuit dit kader, met provinciale en/of Europese middelen.

Enkele jaren geleden sprak de Scheldemondraad, het bestuurlijke platform in de Euregio, de wens uit meer focus te leggen in de thema's waarrond grensoverschrijdende samenwerking wordt geïnitieerd en gestimuleerd. Tussen eind 2009 en begin 2011 ontstond een dergelijke focus en werden een aantal 'centrale thema's' benoemd:

- *biogebaseerde economie*
- *innovatie in de zorg*
- *duurzame havens en logistiek*
- *agro-food en aquacultuur*
- *adaptatie aan de klimaatverandering*
- *demografische veranderingen*
- *grensarbeid*

In de afgelopen jaren werden binnen deze thema's projecten geïnitieerd vanuit het Euregiosecretariaat. Enkele voorbeelden zijn 'Duurzame Zeehavens', 'Tendenzen zonder Grenzen' en 'Aqua-Vlan'.

De Scheldemondraad van 16 november 2012 besloot om de focus te verfijnen. De oefening is gericht op nuancering, verdieping en eventueel bijsturing. Het organiseren van draagvlak binnen de betrokken structuren en organisaties en het benutten van kansen in Europese programma's staat hierin centraal. Om dat laatste te bewerkstelligen zoekt de Scheldemondraad ook naar een concretisering van de thema's in projectideeën.

De omschrijving en verdieping van de prioritaire thema's gebeurt in deze strategische visie.

Deze strategische visie kwam tot stand dankzij de input van de acht sectorale vakgroepen en drie gemeentelijke overlegorganen van de Euregio Scheldemond. Daarnaast werden eerdere projecten geïnventariseerd en werd onderzoek gevoerd naar de raakvlakken in het beleid van de provincies Oost-Vlaanderen, West-Vlaanderen en Zeeland enerzijds en het verband met de bestaande andere strategieën en samenwerkingsverbanden in dit gebied anderzijds. De strategische visie werd vastgesteld in de Scheldemondraad van xx/xx/xxxx, en aansluitend geformaliseerd in de drie afzonderlijke provinciebesturen.

Op basis van deze strategische visie wil de Scheldemondraad in de komende jaren de grensoverschrijdende samenwerking verder stimuleren. Hiermee kunnen de partners van Euregio Scheldemond aan de slag om ideeën om te zetten in concrete projectaanvragen. De visie zal ook een kader vormen bij de behandeling van toekomstige projecten in het Scheldemondfonds, het interprovinciale fonds waarover de Scheldemondraad beschikt. Tot slot zal de visie richting geven aan de niet-projectmatige activiteiten binnen de Euregio-organen, zoals beleidsafstemming, kennisuitwisseling of lobbywerk richting Europese of andere hogere overheden.

Aan deze visie is ook een actieplan gekoppeld. Dit moet een aanzet vormen voor mogelijke initiatieven die vanuit de Scheldemondsamenwerking kunnen worden opgepakt. Voor een aantal van de genoemde thema's zal dit in projectvorm zijn, hetzij in het kader van Europese grensoverschrijdende of internationale context, hetzij

binnen het Scheldemondgebied. Nieuwe opportuniteiten liggen vooral in de Interreg V programma's waarvan de Scheldemondprovincies gezamenlijk deel uitmaken. Zo zullen projecten in de sfeer van (technologische) innovatie en onderzoek en duurzame energie, waarin het provinciale niveau een rol speelt, aansluiting kunnen vinden bij de Interreg-programma's. Andere thema's zullen niet zozeer op korte termijn als project worden opgepakt, maar dienen wel onder de aandacht van de Scheldemondraad te blijven.

Kansen en uitdagingen

De belangrijkste evoluties van de provincies Oost-Vlaanderen, West-Vlaanderen en Zeeland situeren zich in de domeinen van de economie, het klimaat en de demografie. Door de mondialisering ontstaan bedreigingen en kansen voor onze regionale economieën. De klimaatverandering is mogelijks nog een grotere bedreiging, maar biedt ook kansen - innovaties op vlak van mitigatie en adaptatie kunnen worden geëxporteerd. De Euregio wordt daarnaast geconfronteerd met ingrijpende demografische veranderingen; vergrijzing en ontgroening in de meeste deelgebieden en zelfs krimp in enkele gemeenten aan de grens.

Op deze drie domeinen kunnen we een meerwaarde realiseren door gezamenlijk op te treden. Niet door alle beleid te integreren, maar door samen te werken waar schaalvoordelen kunnen gehaald worden en kennisbundeling of synergie te bereiken is.

Een economie in verandering

De mondialisering van de economie is allerm minst een recent gegeven, maar de snelheid waarmee economische processen internationaliseren is in de laatste decennia wel explosief toegenomen. Vlaanderen en Nederland hebben een sterk 'open' economie en dragen dus bij aan deze ontwikkeling maar ondervinden er ook de gevolgen van. De mondialisering levert ons voordelen op (exportmogelijkheden, logistieke activiteiten ...) maar ook nadelen. Zo kan de opkomst van nieuwe productiecentra in bijvoorbeeld China of Brazilië ertoe leiden dat werkgelegenheid in onze regio verloren gaat.

Regionale economieën moeten permanent op zoek gaan naar hun comparatieve voordelen ten opzichte van regio's elders. Op welke domeinen staan we sterk, welke productiefactoren zijn relatief goed of goedkoop en in welke groeisectoren beschikken we over concurrentievoordelen?

Door slim in te zetten op toekomstbestendige sectoren, niches en producten kunnen onze bedrijven concurrentieel blijven. Door de valorisatie van kennis en door innovaties blijft er ruimte voor traditioneel sterk aanwezige sectoren, zoals de landbouw, het toerisme, de voedingsindustrie, de procesindustrie en transport en logistiek, en blijft de werkgelegenheid in deze sectoren behouden.

De klimaatverandering

Dat het klimaat wereldwijd verandert is een algemeen gegeven. Naast natuurlijke oorzaken, zoals verschillen in zonneactiviteit, ijstijden, vulkaanuitbarstingen die zorgen voor tijdelijke veranderingen van onder andere temperatuur en neerslag, heeft vooral het menselijk handelen hierop een invloed. Voorbeelden hiervan zijn veranderingen in landgebruik en uitstoot van broeikasgassen.

Ook in onze gebieden heeft de opwarming van de aarde een effect, wat grote gevolgen kan teweegbrengen. Onze provincies krijgen meer te maken met wateroverlast, droogte, verzilting, een afnemende biodiversiteit, ziektes en plagen en hoge kosten voor onderhoud van infrastructuur en zeekeringen. De gevolgen van de klimaatverandering en de stijgende emissies van schadelijke stoffen vormen ook hier een probleem voor de leefbaarheid nu en in de toekomst. Het is dan ook belangrijk om juist in dit gebied te kijken naar duurzame oplossingen om de gevolgen van de klimaatverandering te ondervangen.

Demografische veranderingen

De provincies Oost-Vlaanderen, West-Vlaanderen en Zeeland worden, net zoals de rest van Europa, gekenmerkt door sterke demografische ontwikkelingen. Over het algemeen gaat het over een ouder wordende bevolking, maar het kan ook gaan om krimp en/of ontgroening. Deze tendens heeft heel wat gevolgen voor de arbeidsmarkt, de zorg, de woningmarkt, het onderwijs,

Het kan voor grensgebieden heel wat voordelen hebben om zich als één arbeidsmarkt te positioneren . Niet alleen kunnen tekorten aan de ene kant van de grens in een enkel geval opgevangen worden door een overaanbod aan de andere kant van de grens. Bedrijven beschikken ook over een groter arbeidspotentieel. Bovendien kan men door gezamenlijke initiatieven op het vlak van onderwijs en arbeidsmarkt heel wat schaalvoordelen halen en leren van elkaar.

In dit kader is het van belang jongeren warm te maken voor opleidingen die toegang geven tot deze knelpuntberoepen (technische beroepen, zorgberoepen, ...).

Ook voor de zorg heeft de vergrijzing verre gaande gevolgen. Het aantal ouderen neemt toe en het is nu al duidelijk dat er in de nabije toekomst onvoldoende capaciteit zal zijn in rust- en verzorgingstehuizen. Er zal dus moeten nagedacht worden over nieuwe vormen van ouderenzorg. Bv. kijken naar manieren om ouderen langer thuis te laten wonen, innovatieve vormen van ouderenopvang, meer investeren in thuiszorg, ...). Daarnaast is de sector 'zorg' nu al een grote werkgever in alle regio's. Dit zal de komende jaren nog fors uitbreiden. Door de krapte op de arbeidsmarkt, zeker in Zeeland, zal de invulling van de nodige arbeidskrachten zeer moeilijk worden. De 'zorgsector' is bovendien een verouderende sector, ook daarvoor is er de komende jaren, en meer dan in andere sectoren, nood aan vervanging voor hen die de arbeidsmarkt verlaten;

Een grensoverschrijdende context

Meerwaarde van grensoverschrijdende samenwerking

De in het vorige hoofdstuk beschreven veranderingen op vlak van economie, klimaat en demografie vormen uitdagingen voor de drie Scheldemonddprovincies. De betrokken overheden en andere organisaties ontwikkelen elk hun beleid om de gestelde bedreigingen af te weren en de kansen aan te grijpen. Door hierbij samen te werken, worden beleidsinspanningen geoptimaliseerd.

Grensoverschrijdende samenwerking biedt echter nog meer voordelen. In specifieke gevallen is het essentieel om samen te werken, of zelfs praktisch onmogelijk om dat niet te doen. Als er bijvoorbeeld verbeteringen nodig zijn ten aanzien van de waterafvoer of -berging aan de Vlaams-Zeeuwse grens, is samenwerking onontbeerlijk. De waterlopen houden immers geen rekening met de grens en wateroverlast, verdroging of verzilting zal zich ook niet laten tegenhouden door die grens. Mobiliteit over de grens kan onmogelijk zonder samenwerking worden bevorderd. En zonder samenwerking valt grensarbeid moeilijk te stimuleren.

Grensoverschrijdende samenwerking kan ook schaalvoordelen opleveren. Als gevolg van demografische veranderingen in de grensstreek staan sommige maatschappelijke voorzieningen steeds meer onder druk. Voor een deel kunnen voorzieningen behouden blijven door integratie en clustering op regionaal niveau. In de grensstreek kunnen zo Vlaamse en Zeeuwse voorzieningen samenwerken, of zelfs samengaan.

Europese, nationale en regionale strategieën

De Euregio Scheldemondd wordt beïnvloed door een aantal strategische visies, beleidsplannen op grotere schaal en samenwerkingsverbanden, waarin de provincies Oost-Vlaanderen, West-Vlaanderen en Zeeland samen of afzonderlijk betrokken zijn. Deze strategieën hebben onmiskenbaar een invloed op het Scheldemonddgebied en kunnen deels overlappen met de strategische visie van de Scheldemonddraad. Het is aan de partners uit deze Euregio om gezamenlijk de meerwaarde van deze schaal te benutten en de complementariteit met visies en strategieën van de omgevende netwerken te benadrukken.

Aan de basis van de huidige nationale en regionale strategieën die onder meer op dit gebied van toepassing zijn, ligt **Europa 2020**, de EU-strategie die slimme, duurzame en inclusieve groei stimuleert. De EU2020-strategie geldt bovendien als uitgangspunt voor alle Europese regionale, grensoverschrijdende en transnationale subsidieprogramma's.

Sinds 2014 geldt een **EU-kaderregeling inzake klimaat en energie voor 2030** met de volgende pijlers: de uitstoot van broeikasgassen (BKG) terugdringen met 40 % ten opzichte van het niveau van 1990, een bindende doelstelling van ten minste 27 % aan duurzame energie voor de EU als geheel, nieuwe ambities voor het beleid inzake energie-efficiëntie, een nieuw governance systeem en een aantal nieuwe indicatoren om te zorgen voor een concurrerend en zeker energiesysteem.

De kaderregeling voor 2030 is gericht op de bevordering van een koolstofarme economie met een concurrerend en zeker energiestelsel dat zorgt voor betaalbare energie voor consumenten, meer zekerheid wat betreft de continuïteit van de energievoorziening en minder afhankelijkheid van de invoer van energie, en dat nieuwe kansen voor groei en werkgelegenheid creëert door rekening te houden met de potentiële effecten van de prijs op lange termijn.

De strategie die de basis vormt voor het operationeel programma Interreg V Vlaanderen-Nederland sluit naadloos aan bij de Vlaamse en Nederlandse prioriteiten: "Zowel in het Vlaamse als het Nederlandse overheidsbeleid staan innovatie en duurzaamheid centraal. Vlaanderen wil tegen 2020 uitmunten als een

economisch innovatieve, duurzame en sociaal warme samenleving. Hieraan liggen het programma “**Vlaanderen In Actie**” (VIA) en het **Nieuw Industrieel Beleid (NIB)** ten grondslag. Er zijn vier pijlers: Economie, Innovatie, Sociaal en Infrastructuur. **De Slimme specialisatiestrategie (S3)** voor Vlaanderen is het sluitstuk die bovengenoemde transformatie inpast in het Europese cohesie- en innovatiebeleid.

Nederland zet zich in voor een duurzame en vernieuwende economie. Met focus op toekomstgerichte groei en oog voor de internationale positie van bedrijven en belemmeringen voor ondernemers is versterking van het groeivermogen van de Nederlandse economie een kernpunt in het regeerakkoord. Hierbij geeft het **Nederlandse topsectorenbeleid** de specialisaties aan, verbijzonderd op regionaal niveau in de **regionaal-economische strategie (RIS3) voor Zuid-Nederland**. Voor Zuid-Nederland betekenen deze keuzes dat extra ingezet wordt op innovatie in (crossovers van) de clusters high-tech systems and materials, chemie en agrofood – waar die laatste nauw verwant is aan een biobased economy”.

Grensoverschrijdende omgeving

Ook bij **de lidstaten** groeit de interesse in strategische afspraken voor een grensoverschrijdende samenwerking en leveren de bevoegde overheden inspanningen om gezamenlijk aan de slag te gaan. Aan beide zijden van de grens gebeurt een regelmatige inventarisering en actualisering van grensoverschrijdende knelpunten in het **GROS-overleg (Grensoverschrijdende Samenwerking)**. In 2013 werden door de Vlaams-Nederlandse Denkgroep Toekomstverkenning een aantal aanbevelingen in een rapport samengebracht. Deze aanbevelingen voor het actieplan voor de toekomst van de lage landen zijn gefocust op een drietal sectoren (hightech systems, logistiek en chemie), een tweetal maatschappelijke thema's (gezondheidszorg enerzijds en kennis, onderwijs en onderzoek anderzijds) en op de noodzaak om een gezamenlijke agenda te ontwikkelen gericht op groei en structurele ontwikkeling in een snel evoluerende Europese en internationale economische omgeving. De inventarisatie van grensoverschrijdende knelpunten aan beide zijden van de grens wordt regelmatig geactualiseerd en vormt de basis voor het zoeken naar mogelijke acties binnen de bevoegde overheden en instanties. Thema's die door Euregio Scheldemond als relevant werden aangegeven in dit kader zijn grensarbeid en grensoverschrijdend openbaar vervoer.

Daarnaast wil Vlaanderen, op initiatief van minister-president Peeters, samen met andere Europese industriële topregio's een prominente rol spelen in het Europees industrieel beleid. Deze Vanguard-regio's, of “voortrekkersregio's”, wilden op die manier nadrukkelijk wegen op de Europese top van regeringsleiders van februari 2014, waar een 'Industrial Compact for Growth and Jobs' werd gelanceerd. Zeeland, Noord-Brabant en Limburg hebben zich hierbij aangesloten om samen met Vlaanderen een prominente rol te gaan spelen in het Europese industriebeleid. Bij dit **Vanguard Initiative** van Vlaanderen sloten ook Baskenland, Lombardije, Klein-Polen, Noordrijn-Westfalen, Skåne län, Pirkanmaa, Schotland en Wallonië zich aan.

Eures Scheldemond is een Europees netwerk voor grensoverschrijdende arbeidsbemiddeling, dat in deze regio werd ontwikkeld door de Scheldemondraad in 2005. Eures staat in voor de aanpak van de problematiek rond grensarbeid en stimuleert samenwerking rond arbeidsmarkt zaken. Het is een grensoverschrijdend samenwerkingsverband gericht op werkgevers, werkzoekenden en grensarbeiders binnen de regio Antwerpen, Oost- en West-Vlaanderen (België) & Noord-Brabant en Zeeland (Nederland). Het doel is het bevorderen van de arbeidsmobiliteit door o.a. informatie en advies te geven over de mogelijkheden rondom het werken over de grens.

De Vlaams-Nederlandse Delta is een grensoverschrijdend verbindend netwerk van de provincies Antwerpen, Noord-Brabant, Oost-Vlaanderen, West-Vlaanderen, Zeeland en Zuid-Holland. De voornaamste troeven van dit

gebied zijn de zeehavens, de economische sterkten, de kennisinfrastructuur en de verkeersinfrastructuur zowel binnen de delta als naar het achterland. Deze worden verder uitgebouwd om te komen tot een coherent, duurzaam, kwaliteitsvol, innovatief en goed ontsloten complex op basis van de sterkten en potenties van de diverse deelregio's, teneinde haar mondiaal concurrentievermogen te versterken. In opdracht van de VN Delta wordt via een Deltamonitor de economisch-logistieke situering van dit gebied gemonitord. Deze monitor richt zich onder meer op havenontwikkeling en positionering ten opzichte van Duitsland, Frankrijk en de Middellandse Zee en de logistieke hinterlandverbindingen. Onder de koepel van VN Delta werken West-Vlaanderen en Zeeland samen met Zuid-Holland rond kustgebonden thema's. De ambitie van deze werkgroep is het verder uitbouwen van de samenwerking Delta Kust tot hét platform voor grensoverschrijdende kennisuitwisseling, kennisontwikkeling en kennisvalorisatie op het gebied van integrale kustontwikkeling. Andere samenwerkingsthema's in dit netwerk zijn het goederspoorsysteem en de pijp- en buisleidingen. De biogebaseerde economie vormde het centrale thema van de jaarlijkse VN Delta conferentie in 2013. Ook in dit netwerk wordt gekeken hoe de provincies als kernpartners in het netwerk als schakel kunnen optreden om samenwerking tussen relevante partners te stimuleren en te faciliteren.

Als intergouvernementeel samenwerkingsverband tussen België, Nederland en Luxemburg streeft de **Benelux** naar een regio zonder grenzen. De Benelux wil een voortrekkersrol vervullen in Europa in het operationeel aanpakken van grensoverschrijdende problemen. Zij zijn vertegenwoordigd in de Scheldemondraad en in de Vlaams-Nederlandse Delta en volgen de voortgang van deze samenwerking met grote interesse op. Hierdoor houden zij de vinger aan de pols met betrekking tot de dynamiek die in deze grensoverschrijdende verbanden leeft en kunnen zij als aanjager van de Europese integratie een bijdrage leveren aan het oplossen van grensoverschrijdende knelpunten.

Euregio Scheldemond is lid van de **WVEG**, de Werkvereniging van Europese Grensregio's, die werkt ten behoeve van de Europese grensgebieden en grensoverschrijdende regio's. Dit platform biedt voor het Scheldemondgebied een meerwaarde in het identificeren en coördineren van gezamenlijke belangen met andere Euregio's met betrekking tot de diverse grensoverschrijdende problemen en opportuniteiten en het voorstellen van oplossingen hiervoor. Zo gebeurt bijvoorbeeld op het vlak van grensarbeid interessante uitwisseling van expertise met andere Europese grensgebieden. Daarnaast biedt de WVEG een interessant netwerk voor potentiële transnationale partnerschappen.

Van de hierboven genoemde grensoverschrijdende structuren en netwerken maken hogere en intermediaire overheden (Europa, Benelux, Vlaanderen en Nederland, de provincies) de kern uit. Ook **lokale stakeholders** en **gemeentelijk clusters** werken intensief over de grens samen, soms via structuren, vaak ook ad hoc. Hier ligt de grensoverschrijdende dynamiek voornamelijk in (niet zelden fysiek) grensoverschrijdende lokale, concrete cases. Met knelpunten rond grensoverschrijdende mobiliteit, arbeid, natuurbeheer en voorzieningen worden in de eerste plaats lokale betrokkenen geconfronteerd. De Scheldemondraad wil lokale besturen en andere stakeholders meer betrekken bij grensoverschrijdende opportuniteiten. De onderwerpen moeten concreet en herkenbaar zijn en de lokale relevantie van samenwerking moet hierbij kunnen aangetoond worden. Voor de gemeentelijke betrokkenheid bij de Scheldemondraad willen de provincies faciliterend optreden.

Flexibiliteit van het gebied, complementariteit en subsidiariteit

Het zinvol aanpakken van de grensoverschrijdende knelpunten en opportuniteiten vereist een goede kennis van de bestaande initiatieven en netwerken die actief zijn in een (gedeeltelijk) overlappend gebied. Onderling informeren en afstemmen is dan ook noodzakelijk om zinvol op grensoverschrijdende thema's in te zetten en niet nodeloos dubbel werk te leveren. Een aantal Scheldemondthema's zijn ook voor andere netwerken als

gezamenlijk thema geïdentificeerd. Het komt erop aan om duidelijk te bepalen welke schaal in welk stadium het meest geschikt is om grensoverschrijdend stappen vooruit te zetten.

Bij het overlopen van de thematiek van bovengenoemde samenwerkingsverbanden springen vooral twee met Scheldemond overlappende thema's in het oog: grensarbeid en biogebaseerde economie. Een aantal thema's lenen zich ertoe om aangepakt te worden op een grotere schaal dan dat van de drie Scheldemondprovincies. Zo is de samenwerking in het kader van Eures uitgebreid naar de provincies Antwerpen en Noord-Brabant. Op het vlak van biogebaseerde economie zijn er naast Bio Base Europe (met de bioplant in Gent en het opleidingscentrum in Terneuzen) ondermeer ook het netwerk van de Biobased Delta (waarin multinationals, MKB/KMO, overheden en kennisinstellingen in de regio Zuid-West-Nederland werken aan de biogebaseerde economie) en het grensoverschrijdend partnerschap rond groene grondstoffen (met partners uit de drie Scheldemondprovincies en Vlaams-Brabant), dat zich richt op de kennis- en ketenontwikkeling van verschillende landbouwgewassen voor gebruik als groene grondstof.

Van groot belang is het inzetten op complementariteit binnen de bestaande netwerken. Op het vlak van grensarbeid worden op Scheldemondniveau zeer zinvolle inspanningen geleverd om via een grensinfopunt informatievoorziening op maat vlot bij de doelgroep te krijgen. Om de economisch-logistieke vooruitgang van het Deltagebied te monitoren en bevorderen is de Vlaams-Nederlandse Delta, met de havens als belangrijke draaischijven, het meest geschikte platform. Toenadering tussen stakeholders is op dit niveau en in een concurrentiële context niet evident. Een kleinere schaal als die van de Euregio Scheldemond blijkt soms een goede aanzet te zijn tot toenadering. Zo is op initiatief van de Scheldemondraad een project rond duurzame zeehavens opgezet met de havens van Gent, Zeebrugge, Oostende en Antwerpen en Zeeland Seaports.

Ten slotte speelt ook subsidiariteit een rol in de keuze van aan te pakken thema's. Sommige beleidsvraagstukken liggen bij de EU of bij de nationale overheden, maar (lobbywerk voor de) implementatie hiervan vraagt maatwerk. Een thema als de grensoverschrijdende mobiliteit, bijvoorbeeld, vormt al jaren een grensoverschrijdend knelpunt. Hier liggen de bevoegdheden voor het opheffen van knelpunten om de mobiliteit te bevorderen bij hogere overheden. Het is echter noodzakelijk om evoluties op Europees en nationaal vlak blijvend op te volgen en eventueel gezamenlijk lobbywerk te verrichten. Indien er op het vlak van regelgeving, randvoorwaarden of andere knelpunten voortgang wordt geboekt, kan de Scheldemondraad actie ondernemen door relevante partijen samen te brengen om concrete vooruitgang te boeken.

Prioriteiten voor de Vlaams-Zeeuwse samenwerking

Euregio Scheldemond wil de komende jaren vooral inzetten op de onderstaande thema's. Uiteraard staan deze thema's niet op zichzelf, maar zijn ze onderling verbonden met elkaar. In het actieplan worden deze thema's verder ondergebracht in vier grote rubrieken: Kennis en Innovatie, Logistiek en Mobiliteit, Werken en Ondernemen en tot slot Klimaat en Leefbaarheid. De elf thema's bevatten uiteraard veelal componenten uit verschillende rubrieken omdat er altijd verschillende facetten aan een bepaald thema zijn. Zo is biogebaseerde economie van belang voor klimaatadaptatie, maar bevat dit thema ook een belangrijke innovatieve component.

Innovatie, kennisvalorisatie en clustervorming

Kennis en innovatie spelen in de economie een steeds grotere rol. Ze vormen belangrijke concurrentievoordelen voor bedrijven. Een kenniseconomie is niet alleen gebaseerd op vernieuwing van producten en processen. Om innovaties te realiseren zijn onderzoek en ontwikkeling en de aanwezigheid van gekwalificeerde arbeidskrachten belangrijke voorwaarden. Daarbij is een verregaande samenwerking tussen overheden, bedrijfsleven en kennisinstellingen van groot belang.

Algemeen is er een hernieuwde aandacht voor clusterbeleid. Zo vraagt Europa aan de lidstaten om een 'slimme specialisatiestrategie' te ontwikkelen.

In Nederland wordt sedert 2011 het 'topsectorenbeleid' ontwikkeld. Daarbij wil het kabinet met investeringen het verdienvermogen van deze topsectoren volop benutten en de Nederlandse concurrentiekracht en economie versterken. Om de schaarse financiële middelen zo goed mogelijk in te zetten, werken bedrijven, onderzoekers en overheid nauw met elkaar samen in Topconsortia voor Kennis en Innovatie (TKI). Er wordt op negen topsectoren gefocust die kennisintensief zijn, waarbij slimme samenwerking tussen bedrijven, onderzoekers en de overheid centraal staat.

Eveneens sedert 2011 wordt er in Vlaanderen een 'nieuw industrieel beleid' ontwikkeld met als doel het versnellen van de transformatie van de industrie, de gerelateerde diensten en het sociaal weefsel, gesteund op zowel nieuwe waardecreatie als op productiviteit- en flexibiliteitsoffensief. Daarbij wordt het concept van de 'Nieuwe Fabriek voor de Toekomst' (FvT) gebruikt, dat steunt op een clusterbeleid rond internationaal competitieve industrieën, lead-plants en lead-companies die aansluiten op lead-markets en top onderzoeksinstituten, met speciale aandacht voor de uitwerking van innovatiebeleid. Om te slagen in dit Nieuw Industrieel Ondernemen, en om de grote maatschappelijke uitdagingen aan te gaan, moeten bedrijven over de grenzen van de klassieke sectoren heen in 'clusters' samenwerken met kennisinstellingen, onderwijs, andere ondernemingen, en de overheid.

Het leidt dus geen twijfel dat er in de toekomst nog meer dan vroeger moet ingezet worden op het versterken van een duurzame economische transformatie, meer in het bijzonder ten behoeve van de KMO/MKB waar Euregio Scheldemond rijk aan is. Vooral de omzetting van kennis in innovatie, de kennisvalorisatie, of dus het verder stimuleren van de kenniseconomie of de kennisgedreven ontwikkelingen, door interactie tussen overheden, kennisinstellingen (onderzoek, opleidingen en onderwijs) en ondernemingen bevorderen de zogenaamde triple helix.

Als intermediaire besturen kunnen de drie provincies en hun agentschappen of partnerorganisaties daar een belangrijke rol in spelen, met name om de relatie tussen kennis en ondernemingen te faciliteren in economische clusters, en dit op een interbestuurlijke manier samen met diverse partners. Daarbij worden keuzes gemaakt op basis van de troeven en groeimogelijkheden die in onze provincies aanwezig zijn.

De Vlaams-Nederlandse Toekomstdenkgroep noemde in haar rapport over de toekomstverkenning in 2013 als uitdaging het op de kaart houden van Nederland en Vlaanderen als “mondiale toplocatie voor hightech systems, als regio voor logistieke en industriële bedrijvigheid in de Vlaams-Nederlandse deltaregio. Intensiever samen optrekken maakt een betere en effectievere benutting mogelijk van potentiële schaal- en synergievoordelen in productie, distributie en R&D”. Als intermediaire overheden kunnen de provincies clustering stimuleren daar waar de natuurlijke marktwerking tekort schiet en waar coördinatie van nationale dan wel regionale en provinciale overheden en intermediaire organisaties gewenst is. Bij de inzet van de overheden geldt het subsidiariteitsprincipe.

Voor de Scheldemondregio geldt dat een aantal sectoren zich onderscheiden en clustering voor die sectoren al gebeurt, maar nog niet of onvoldoende grensoverschrijdend wordt benaderd. In de biogebaseerde economie, bijvoorbeeld, speelt elke schakel in de keten een cruciale rol, van de productie van (groene) grondstoffen, over de toelevering en verwerking naar het vermarkten van biogebaseerde producten en is grensoverschrijdende clustering aangewezen om zich binnen een sterk concurrentiële omgeving te onderscheiden.

Grensoverschrijdende clustering in de agro-voeding is een ander voorbeeld van de uitdaging waarvoor dit gebied staat. Onderzoek, productie, verwerking en de regionale logistiek kunnen grensoverschrijdend nog beter op elkaar worden afgestemd, maar ook onderwijs en opleidingen met het oog op tewerkstelling in de agro-voeding zijn een belangrijke succesfactor voor deze sector.

Daarnaast kan het Scheldemondgebied zich verder onderscheiden door de cluster blue energy, waarbij wordt gefocust op wind-, golf- en getijdenenergie, met het kustgebied als zwaartepunt. Via een grensoverschrijdend netwerk van relevante lokale, provinciale en regionale spelers, kan de regio inzetten op strategische pijlers die de KMO/het MKB ondersteunen in hun toekomstige en duurzame ontwikkeling.

Ook op het vlak van toerisme met andere sectoren als cultuur (creatieve industrie), natuur (duurzaam toeristisch ondernemen), sport en zorg/welzijn (cf gezondheidstoerisme) kan nog beter cross-sectoraal worden gewerkt. Het is mede een opdracht voor de provincies om bij het opzetten van grensoverschrijdende projecten naast de cross-sectorale aanpak ook de triple-helix benadering te bevorderen door het betrekken van, behalve overheden, ook onderzoeksinstellingen en ondernemers en daarbij ook het maatschappelijk draagvlak niet uit het oog te verliezen.

De hierna volgende hoofdstukken gaan dieper in op thema's die voor het Scheldemondgebied als kansrijke sectoren worden beschouwd en waarin de drie provincies hun rol als initiator en stimulator gezamenlijk kunnen opnemen.

Onderwijs als bron van economie en innovatie

Met haar initiatief rond 'slimme groei' zet Europa ook in haar EU2020-strategie heel sterk in op onderwijs. Nog teveel jongeren beëindigen hun opleiding zonder een diploma te halen. Het percentage met een middelbareschooldiploma ligt hoger, maar het diploma beantwoordt vaak niet aan de vraag van het bedrijfsleven.

Voor de invulling van dit thema wordt gedacht aan initiatieven die gericht zijn op innovatieve promotie van studierichtingen in het technisch- en beroepsonderwijs met perspectief op economische meerwaarde en innovatie voor de betrokken provincies. Naast hun louter innovatief promotioneel karakter kunnen dergelijke initiatieven ook impulsen geven om jongeren te motiveren voor technische opleidingen binnen een ruim algemeen samenwerkingsplatform. Zo kan ook een aanzet gegeven worden tot oplossingen voor het tekort aan technisch opgeleiden in de verschillende provincies die deel uitmaken van de Euregio Scheldemond.

De implementering van voornoemde opleidingen kan gecombineerd worden met innovatie in onderwijstechnieken en –methodieken om daarnaast jongeren te helpen een bewuste studiekeuze te maken in functie van hun talenten, zodat minder jongeren ongekwalificeerd uitstromen en maximale kansen in het hoger onderwijs of op de arbeidsmarkt verkrijgen.

Het Scheldemondegebied kent een rijk landschap aan kennisinstellingen, universiteiten en hogescholen. Zij zorgen voor een divers aanbod aan opleidingen en zijn een belangrijke schakel in het klaarstomen van toekomstige arbeidskrachten voor verschillende sectoren op de arbeidsmarkt. Daarnaast vervullen ze ook een belangrijke functie in de valorisatie van kennis in de bedrijfswereld zelf en in het stimuleren van innovatie. De link naar de bedrijven is de laatste jaren sterk toegenomen en kennisinstellingen stellen in toenemende mate hun expertise ten dienste van ondernemingen. In Vlaanderen gebeurt dit onder andere via LED's (Laagdrempelige Expertise- en Dienstverleningscentra) waarbij hogescholen hun expertise op maat op vlak van bouw, cleantech, ICT, energie of logistiek snel en gratis binnen handbereik van ondernemingen brengen. In Zeeland vinden we onder andere in de Hogeschool Zeeland expertisecentra rond biobased economy, logistiek en gezondheidszorg. Via de expertisecentra kunnen met bestaande bedrijven projecten worden uitgevoerd om bestaande operaties te analyseren en optimaliseren.

Innovatie en transitie naar een biogebaseerde economie

De biogebaseerde economie is een economie gebaseerd op organische en hernieuwbare grondstoffen, in tegenstelling tot de fossielgebaseerde economie op basis van fossiele, niet-hernieuwbare grondstoffen.

Al langere tijd is de biogebaseerde economie relatief sterk in opkomst in Oost-Vlaanderen, West-Vlaanderen en Zeeland. Door de combinatie van de juiste aanwezige bedrijven, kennisinstellingen, diepzeehavens, een kennisintensieve agro-industrie en enthousiaste overheden is er een goede kans om het westelijk Vlaams-Nederlands grensgebied uit te bouwen tot hotspot voor de biogebaseerde economie. Dit kan bijdragen tot de strijd tegen de klimaatverandering en de groei van de afvalberg. Bovendien levert de sector economische groei en nieuwe banen op. Op dit moment zijn ruim 150 bedrijven in de Euregio (deels) actief in de biogebaseerde economie. Bij deze bedrijven werken ongeveer 15.000 werknemers. Er is ook potentialiteit: bij 173 bedrijven is vastgesteld dat er interesse is voor de transitie naar een biogebaseerde productie. Deze bedrijven stellen momenteel (2012) bijna 24.000 personen tewerk.

De innovatieve projecten die in en rond de Vlaams-Nederlandse Delta worden opgezet leveren belangrijke antwoorden op uitdagingen als klimaatverandering, grondstoffenschaarste en afval, maar ze verbeteren ook onze concurrentiepositie op mondiaal vlak. De mondiale transitie naar een biogebaseerde economie is immers onvermijdelijk, en dan kunnen Vlaanderen en Nederland beter in de kopgroep zitten en hun concurrentiepositie versterken.

Innovatieve projecten op biogebaseerd gebied profiteren van de goedlopende bestuurlijke samenwerking in kaders als Euregio Scheldemonde, Interreg Vlaanderen-Nederland, Zuidwest Nederland (topgebied-propositie) en de Vlaams-Nederlandse Delta. Nog belangrijker echter zijn de steeds intensievere netwerken tussen ondernemers, onderzoekers en onderwijsinstellingen. De basis voor een triple helix (overheid/onderzoek/ondernemer) grensoverschrijdende cluster is er en succesvolle initiatieven en netwerken kunnen verder worden uitgebouwd.

Innovatie in de zorg

De demografische evolutie stelt alle Europese maatschappijen voor grote uitdagingen, ook op het vlak van gezondheidszorg en welzijn: de zorgvraag zal toenemen door de vergrijzing en naar verwachting zal het aantal actieve werkkrachten dalen.

De introductie van zowel nieuwe innovatieve producten en diensten als van nieuwe organisatieconcepten in de zorgsector zijn van cruciaal belang om in te spelen op de demografische veranderingen. Dit is een belangrijke trend en een kans bij uitstek voor de bedrijfswereld om zaken te doen. Technologische innovatie kan immers voorzien in de noden en behoeften van hulpbehoevenden. Nieuwe producten en diensten zorgen er voor dat hulpbehoevenden comfortabel en langer zelfstandig thuis kunnen wonen.

Veel ondernemers ondervinden echter heel wat problemen om hun ideeën, diensten en producten te vermarkten. Binnen de volledige waardeketen van idee tot product of dienst waarvoor een klant wil betalen, zijn er vele drempels.

*De drie provincies duiden 'innovatie in de zorg' reeds in 2010 aan als innovatietroef van Euregio Scheldemond. Als gevolg hiervan besloten de drie provincies een "**Strategie zorg economie Euregio Scheldemond**" op te stellen. In het kader van dit Scheldemondfondsproject wordt een sterkte-zwakke analyse gemaakt van het zorg economisch landschap in de Euregio Scheldemond. Vervolgens worden grensoverschrijdende opportuniteiten gedetecteerd op basis waarvan een concrete strategie kan worden opgesteld. Uit dit project zal moeten blijken waar bedrijven nood aan hebben zodat vervolgens een project kan opgesteld worden dat specifiek gericht is op ondernemingen die innovatief met zorg bezig zijn.*

Duurzame havens en logistiek

*In de delta van Rijn, Maas en Schelde en specifiek in Euregio Scheldemond is er een grote concentratie aan **havens**. Enerzijds hebben deze havens verschillende, moeilijk verenigbare belangen (de basis voor een gezonde competitiviteit tussen hen) anderzijds ook gelijklopende en complementaire belangen.*

Als het gaat om duurzame energie-oplossingen, energie-efficiëntie en het verminderen van CO₂-uitstoot bestaan in grote lijnen dezelfde of met elkaar verenigbare behoeften bij de verschillende havenbesturen. Met dergelijke investeringen verlagen de havens de energiefactuur voor bedrijven op hun terreinen, vergroten zij hun aantrekkelijkheid voor bestaande of nieuwe bedrijvigheid en versterken zij het maatschappelijk draagvlak voor de aanwezigheid en uitbreiding van de haven, binnen de eigen regio. De regionale overheden willen graag bijdragen aan gezamenlijke realisaties op vlak van duurzame energie, energie-efficiëntie en mitigatie van de klimaatverandering en stimuleren dat daar innovatiesubsidies en financiering vanuit de EU voor worden aangeboden.

Op termijn kan grensoverschrijdende samenwerking in Euregio Scheldemond en/of met de grotere havens Antwerpen en Rotterdam ook op andere domeinen nuttig zijn. Rond veiligheid bijvoorbeeld vonden Gent en Terneuzen elkaar reeds in een eerder Interreg-project maar ook op meer concurrentiegevoelige thema's is samenwerking denkbaar. Zeker in een context van mondialisering waarbij de gehele Hamburg-Le Havre regio in concurrentie komt met havengebieden in de opkomende economieën. Vooralnog echter lijkt het goed om mogelijke toekomstscenario's voor de langere termijn nuchter en neutraal links te laten liggen. Vandaag de dag zijn er op vlak van duurzaamheid, energiezekerheid en klimaatverandering flinke uitdagingen voor de havens in Oost-Vlaanderen, West-Vlaanderen en Zeeland.

*De grensregio Vlaanderen-Nederland heeft het potentieel en de ambitie om uit te groeien tot de **logistieke topregio** van Europa. Onze logistieke sector is de voorbije jaren een cruciale speler inzake de creatie van werkgelegenheid en toegevoegde waarde geworden. Deze sector sterker verankeren en optimale ontplooiingskansen bieden, betekent veel meer dan louter inzetten op de uitbouw van infrastructuur. Wanneer de grensregio zich verder wil ontwikkelen tot duurzame draaischijf en gateway naar Europa, dan zal de nadruk vooral moeten liggen op het optimaliseren en verduurzamen van alle transportmodi, evenals hun benutting en het ondersteunen van de innovatiekracht van de logistieke bedrijven zelf. Het op duurzame wijze verankeren van de logistieke sector in de grensregio kan gestimuleerd worden door het aanjagen en het versterken van*

samenwerking, alsook door het demonstreren van win-win cases. Maximalisering van duurzaamheid, efficiëntie, effectiviteit, ruimtegebruik, technologische vernieuwing zijn hierbij de rode draad.

Zo kan bijvoorbeeld de regionale logistiek in de agro-voedingssector nog beter op elkaar afgestemd worden met behulp van intelligente ICT-systemen waarbij alle lokale actoren nauw betrokken worden. Hier kan de schaal van Euregio Scheldemond worden benut om via de bestaande netwerken naar oplossingen te zoeken.

Twee ontwikkelingen met belangrijke gevolgen voor de Scheldemondhavens en de logistiek zijn de uitbouw van de Seine-Scheldeverbinding en de bouw van de tweede zeesluis in Terneuzen. De vaarweg tussen Seine en Schelde verbeteren, dat is in het kort waar Frankrijk, Wallonië en Vlaanderen samen aan werken in het project Seine-Schelde. In Vlaanderen loopt het traject in hoofdzaak via de Leie en de Ringvaart rond Gent naar het kanaal Gent-Terneuzen.

Hiermee wordt beoogd om via de binnenvaart een volwaardig alternatief te bieden voor het goederenvervoer op de weg – minder drukke wegen, meer veiligheid en een schoner milieu zijn het resultaat. De internationale binnenvaartverbinding tussen het Scheldebekken en het Seinebekken is opgenomen in het Trans Europees Netwerk (TEN-T) voor goederenverkeer.

Ook de bouw van de tweede zeesluis in Terneuzen biedt heel wat opportuniteiten. De nieuwe sluis verbetert de toegang tot de haven van Gent en zorgt voor een vlotte doortocht van binnenvaartschepen tussen Nederland, België en Frankrijk.

Tot slot verdient ook de leefbaarheid in de havens voldoende aandacht. Projecten die trachten de facetten leven, wonen, ruimte, natuur en werken in een havengebied maximaal op elkaar af te stemmen zijn in dit kader interessant.

Vernieuwing in agro-food en aquacultuur

Het economisch belang van het **agrocomplex** in de Euregio Scheldemond is groot. De Euregio kent bijna 20.000 land- en tuinbouwbedrijven, waarin bijna 40.000 personen zijn tewerkgesteld en een toegevoegde waarde wordt gecreëerd van 1,2 miljard euro. Bij toeleveranciers, verwerkers, handel en distributie zijn nog eens 60.000 personen tewerkgesteld, onder andere in 2000 voedingsbedrijven.

Hoewel ook de agrarische sector in Euregio Scheldemond bedreigingen ondervindt van onder andere volatiele prijzen, toenemende concurrentie om ruimte en de klimaatverandering zijn er opportuniteiten, waarop men gezamenlijk wil inspelen. Kansen worden bijvoorbeeld gezien in de trend naar schaalvergroting en specialisatie, verbreding van activiteiten, diversificatie en vernieuwing in de productie en nieuwe afzetmarkten, bijvoorbeeld bio-energie en groene grondstoffen.

De Scheldemondregio herbergt heel wat innovatiecapaciteit en expertise, maar deze vinden niet steeds even gemakkelijk hun weg naar de praktijk en komen dus niet altijd ten goede van de regionale economieën. Innovatie is bovendien niet steeds even vlot beschikbaar zodat praktijkgericht onderzoek met ondernemers nog te weinig plaats vindt. Clustering en meer regionale samenwerking tussen bedrijven, praktijkcentra en kennisinstellingen kunnen concrete quick-wins in gang zetten. Productinnovatie die beter beantwoordt aan de concrete wensen en noden van de consument is een interessante piste. Het samenbrengen van experts en onderzoekers blijft een aandachtspunt over de grenzen heen. Onderzoek naar rendabele teelten voor alternatieve eiwitbronnen voor mens en dier kan veel kansen bieden voor onze regio.

Ook reststromen uit de agrofood bevatten componenten die benut kunnen worden voor interessante valorisatietoepassingen. Daarnaast is een betere aansluiting van de opleidingsmogelijkheden (op alle niveaus) met de vereisten uit de bedrijfswereld in het agrocomplex wenselijk. Om aan de noden van de arbeidsmarkt

tegenoet te komen zal het onderwijs ook in deze sector de bedrijfswereld nauw moeten betrekken, onder meer via marktgestuurde opleidingstrajecten en een actieve werving van jongeren voor het werken in deze sector. Ook het zo efficiënt mogelijk organiseren van alle stappen doorheen de keten is een actueel thema dat nog verbeteringsmogelijkheden biedt. De regionale logistiek in de agro-food sector kan nog beter op elkaar afgestemd worden met behulp van intelligente ICT-systemen waarbij alle lokale actoren nauw betrokken worden.

In de Euregio Scheldemond leveren de productie, verwerking en handel in vis, schelpdieren en recent ook zilte groenten een belangrijke bijdrage aan de economie. Met het oog op de toekomst dient deze bijdrage uiteraard zowel economisch, ecologisch als sociaal verantwoord en duurzaam gerealiseerd te worden. Via grensoverschrijdende samenwerking worden fundamenten gebouwd voor een economisch, sociaal en ecologisch duurzame **aquacultuursector** in het grensgebied zodat de huidige zeer beperkte aquacultuursector kan uitgroeien tot een economische sector van betekenis. Het verbeteren van de kennisoverdracht binnen de driehoek kennisinstelling, onderwijsinstelling en bedrijven is hierbij een zeer belangrijke strategie.

Creatieve industrie

Het laatste decennium krijgt de creatieve industrie steeds meer aandacht van beleidsmakers en onderzoekers. Door onder meer Richard Florida's *Rise of the Creative Class* (2002) en *Cities and the Creative Class* (2005) zijn vele Westerse, en dus ook Europese steden het belang van de creatieve economie gaan inzien. In eerste instantie werd voornamelijk de (groot)stad geassocieerd met deze creatieve klasse.

Door studies van verschillende geografische economen en bedrijfseconomische impactmetingen, werd dit beeld echter bijgesteld: ook regio's en de agglomeraties van waaruit creatieve steden goed bereikbaar zijn, zijn van belang voor de creatieve industrie. Recente Europese studies hebben uitgewezen dat net deze creatieve industrie zeer crisisbestendig is en een hoog groeitempo kent. Zo groeide de tewerkstelling in de Europese Creatieve Industrie tussen 2000 en 2007 jaarlijks gemiddeld met 3,5% (Europese Commissie, 2010). Dankzij ondernemingscreativiteit vinden bedrijven nieuwe, innovatieve en creatievere antwoorden op hun huidige en toekomstige uitdagingen. Ze kunnen anticiperen op evoluties. Dat geeft hen een concurrentieel voordeel.

Europa wil het potentieel van culturele en creatieve industrieën vrijmaken. Er moet meer ruimte komen voor experimenten, innovatie en ondernemerschap, juist op het snijvlak tussen sectoren. In Nederland is de creatieve industrie landelijk een van de topsectoren voor innovatiebeleid. Ook de Vlaamse regering zet in op ondernemingscreativiteit, via de vzw *Flanders District of Creativity*.

Multidisciplinariteit en kruisbestuivingen, internationalisering en creativiteit vormen een belangrijk antwoord op nieuwe maatschappelijke en economische uitdagingen (cf het concept 'design-thinking'). Zo kan de toegevoegde waarde van creatieve bedrijven versterkt worden in het ontwerpen van nieuwe producten en diensten in sectoren als bouw, zorg, agrovoeding en toerisme. De koppeling tussen creatieve en meer algemene ontplooiing kan bovendien meer vernieuwingsgerichte en ambitieuze jongeren aantrekken.

De rol van de Scheldemondprovincies kan hierin liggen dat zij een platform bieden en waar mogelijk initiatieven die uit het veld komen faciliteren en ondersteunen.

Adaptatie aan en mitigatie van de klimaatverandering

De klimaatverandering veroorzaakt uitdagingen voor alle regio's wereldwijd. Daarbij ontstaat steeds meer zicht op welke gevolgen in specifieke regio's te verwachten zijn. Er zijn tal van mogelijkheden om de uitstoot van broeikasgassen in Oost-Vlaanderen, West-Vlaanderen en Zeeland terug te dringen. Daarbij is het logisch te kijken naar de belangrijkste bronnen van uitstoot, omdat hier ook de grootste winsten te behalen zijn.

De provincies ondernamen nog maar weinig gezamenlijke initiatieven in de sfeer van mitigatie van de klimaatverandering, maar zijn afzonderlijk reeds op verschillende terreinen actief. Zo wordt wel al grensoverschrijdend kennis uitgewisseld over de compensatie met functioneel groen. Wetenschappelijk onderzoek en ad-hoc praktijkkennis geven aan dat functioneel groen 10 tot 25% van de klimaatsverandering kan compenseren, terwijl het tegelijkertijd tot 10% verbetering in luchtkwaliteit kan realiseren. Daarnaast werd ook een klimaateffectedschetsboek ontwikkeld, waarbij de mogelijke gevolgen van klimaatverandering voor ruimtelijke functies in kaart zijn gebracht. De informatie wordt via verschillende routes tot de (actieve) burgers van de streek gebracht. Deze 'burgerambassadeurs' vormen een voorhoede onder de bevolking en daarmee een groep die het bewustzijn over klimaatverandering van onderaf kan helpen versterken. Om hen meer gelegenheid te bieden acties te ondernemen, wordt voorzien in een financieringsmodule voor specifieke activiteiten. Nevendoel is netwerkvorming te versterken tussen Vlaamse en Nederlandse verenigingen, overheden, scholen en (kennis)instellingen rond klimaatbeleid.

De Euregio Scheldemond wil en kan zich met haar beleid rond klimaatverandering profileren als trekker. Het thema is niet exclusief provinciaal, maar de provincies kunnen wel op hun niveau een onderscheidende rol in spelen in mitigatie en adaptatie. Denkbaar acties op het vlak van mitigatie zijn bijvoorbeeld het stimuleren van energiebesparing (voor alle lagen van de bevolking), van hernieuwbare energie, energieneutraal bouwen en energiebesparend produceren, maar ook het ondersteunen van koolstofneutrale bedrijventerreinen, niet-gemotoriseerde mobiliteit, en het beperken van grondwaterwinningen. Wat betreft adaptatie kunnen de provincies in de Euregio een rol spelen in het voorzien van ruimte voor water (afbakening zones, overstromingsbuffers en waterpeilbeheersmaatregelen), in het tegengaan van verdroging (door onder andere waterbevoorradingsbekkens in de landbouw), in het monitoren van schadelijke dier- en plantensoorten en het ontwikkelen van milieuvriendelijke bestrijdingstechnieken, het tegengaan van erosie door bijvoorbeeld meer groene buffers te voorzien, het stimuleren van biodiversiteit door o.a. creatieve natuurverbindingen enzovoort.

De aanpassing aan de klimaatverandering veroorzaakt noden die soms enkel grensoverschrijdend kunnen worden aangepakt, bijvoorbeeld op vlak van waterberging. De klimaatverandering heeft ook een specifieke impact op het kustgebied, waar grensoverschrijdende uitwisseling, aanpak en maatregelen ten behoeve van veiligheid en waterbeheer een meerwaarde kunnen leveren voor de weerbaarheid van het kustgebied. Door grensoverschrijdende samenwerking kunnen we ook van elkaar leren en kunnen innovatieve oplossingen worden gevonden op vlak van adaptatie, die ook in andere regio's kunnen worden geïmplementeerd. Binnen de Euregio bestaat een lange traditie van samenwerking op vlak van waterbeheer.

Demografische veranderingen

Grote delen van Oost-Vlaanderen, West-Vlaanderen en Zeeland worden geconfronteerd met een substantiële vergrijzing van de bevolking en in sommige gebieden neemt de bevolking af. Hierdoor komen voorzieningen onder druk te staan. Met name in de grensstreek is de situatie ernstig. In delen van Zeeuws-Vlaanderen is zelfs sprake van een demografische krimp.

Door grensoverschrijdend samen te werken kunnen oplossingen worden gevonden voor specifieke problemen op vlak van leefbaarheid. Het is mogelijk het grensoverschrijdend gebruik van sociaal-maatschappelijke voorzieningen te bevorderen, onder andere door het wegnemen van belemmeringen, en Vlaamse en Zeeuwse voorzieningen in de grensstreek kunnen schaalvoordelen behalen door intensiever samen te werken. Ook het bevorderen van grensarbeid (zie hieronder) is in dit kader van belang. Als het culturele, culinaire en natuuraanbod aan beide kanten van de grens beter zichtbaar wordt en beter wordt benut, neemt daarmee de aantrekkingskracht van de regio's verder toe. Dit geldt ook voor basisvoorzieningen zoals zorg, onderwijs en

winkels. Zonder grensbarrières zou het aanbod beschikbare ziekenhuisbedden, onderwijsinstellingen en winkels groter zijn.

Ook voor toerisme en recreatie liggen hier een aantal uitdagingen. Enerzijds zien we een groeiende groep mensen met veel vrije tijd en interesses, die bovendien de tijd hebben om buiten het toeristisch hoogseizoen te reizen en een behoorlijk uitgavenpatroon hebben. Anderzijds neemt ook de groep mensen met beperkingen, afhankelijkheden of zorgbehoefte toe, die ook willen reizen en recreëren. De toeristische sector kan hierop inspelen door het toegankelijk maken van de volledige toeristische beleving en daarnaast bijvoorbeeld in te zetten op gezondheidstoerisme. Hierdoor kan de toeristisch-recreatieve sector een belangrijk potentieel aan omzet aanboren, waardoor een economische impuls gegeven wordt.

Grensarbeid en een toekomstbestendige arbeidsmarkt

De arbeidsmarkt in een grensgebied wordt doorsneden door de grens, die een barrière vormt voor werken en werven. Dit door allerhande verschillen op vlak van fiscaliteit, sociale verzekeringen et cetera, door cultuurverschillen en omdat informatie betreffende vacatures vaak de grens niet over komt. Het bevorderen van grensarbeid vindt plaats door het aanpakken van hinderlijke verschillen in regelgeving en door het informeren van werkgevers, werknemers en tewerkstellingsdiensten. Met name de demografische veranderingen en de problematiek van knelpuntberoepen (bijvoorbeeld technici) vergroten het belang van een goed functionerende grensoverschrijdende arbeidsmarkt.

De demografische ontwikkelingen zorgen ervoor dat het aantal knelpuntberoepen steeds toeneemt en dat het voor grensregio's van belang is om ook naar de arbeidsmarkt over de grens te kijken. Het kan voor grensgebieden heel wat voordelen hebben om als één arbeidsmarkt door het leven te gaan. Niet alleen kunnen tekorten aan de ene kant van de grens in een enkel geval opgevangen worden door overschotten aan de andere kant van de grens. Bedrijven beschikken ook over een groter arbeidspotentieel. Bovendien kan men door gezamenlijke initiatieven op het vlak van onderwijs en arbeidsmarkt heel wat schaalvoordelen halen en leren van elkaar. De vraag van ondernemingen, grensarbeiders en werkzoekenden naar informatie en advisering bij vragen op het gebied van verschillende belasting- en sociale verzekeringswetten, alsmede verblijfs- en arbeidsrecht zal hierdoor altijd maar toenemen.

En alhoewel de economische relaties met buurlanden steeds hechter en diverser worden, zijn er nog steeds heel wat praktische hindernissen die de grensoverschrijdende mobiliteit in Europa, en met name in de grensregio's in de weg staan.

Eén van de belangrijkste knelpunten is dat burgers die grensoverschrijdend activiteiten willen ontplooiën geconfronteerd worden met zeer verschillende nationale wetten en instanties. Een doel- en vraaggerichte informatieverstrekking zou hier een oplossing kunnen bieden, zowel voor grensarbeiders, werkzoekenden en vooral ook voor ondernemingen. Deze infoverstrekking kan ertoe bijdragen dat huidige obstakels overwonnen worden en het bestaande mobiliteitspotentieel in het grensgebied verder kan ontplooid worden.

Het gegeven van de grensarbeid wordt door de Scheldemondraad blijvend onder de aandacht gebracht bij de lidstaten in het kader van hun inventarisatie van grensknelpunten voor het GROS-overleg. De drie provincies blijven, naast hun betrokkenheid in de Eures-samenwerking, ook in dit kader evoluties opvolgen.

Grensoverschrijdende mobiliteit

De mogelijkheden om met het openbaar vervoer vlot van Oost- en West-Vlaanderen naar Zeeuws-Vlaanderen en omgekeerd te geraken zijn heel beperkt. Grensoverschrijdend openbaar vervoer kan de economische en

stedelijke centra in grensregio's met elkaar verbinden en zo de integratie van het Vlaams-Nederlandse grensgebied bevorderen. In het westen is er de operationele busverbinding Brugge – Breskens en in het oosten is er de busverbinding tussen Hulst en Breda die over Antwerpen gaat, maar in de grensoverschrijdende kanaalzone tussen Gent en Terneuzen is er geen openbaar vervoer. Nochtans is deze economische ader heel belangrijk en zou het de grensoverschrijdende werkgelegenheid en de mobiliteit van Zeeuws-Vlaamse studenten richting Gent heel veel helpen.

Een uitdaging voor de Vlaams-Zeeuwse kust is het zoeken naar innovatieve en duurzame alternatieven voor openbaar vervoer en dit te koppelen aan grensoverschrijdende betalingssystemen en –tarieven en recreatieve mogelijkheden in het gebied of met andere woorden de attractiewaarde te verhogen. Zo worden kustbezoekers tegelijk geprikkeld gebruik te maken van het recreatieve, culturele en natuurlijke landschap aan de overzijde van de grens.

In 2013/14 wordt een onderzoek uitgevoerd met als beoogd resultaat een goed onderbouwd advies aan de betrokken provincies en andere betrokken overheden en stakeholder over de mogelijkheden, kansen, haalbaarheid, fasering, voorwaarden en risico's van een attractieve collectieve vervoersverbinding langs de Vlaams-Zeeuwse kust, met aanbevelingen om te kunnen komen tot een goed afgewogen bestuurlijk besluit omtrent de potentiële toekomst van dit traject.

Duurzaam en innoverend ondernemen in toerisme

De toeristische branche is een van de grotere 'vervuilers' als het gaat over CO2 uitstoot. Wereldwijd zijn 220 miljoen mensen werkzaam in de reis- en toerisme industrie en verwacht wordt dat dit nog verder zal stijgen. Klimaatbeheersing en duurzame bedrijfsvoering zijn sleutelfactoren voor de toekomst in de groeiende reis- en toerismesector. Ook in het Scheldemondgebied kunnen de provincies een dergelijke focus stimuleren. Dit kan onder andere door in te zetten op het bevorderen van duurzame mobiliteit in de sector (verplaatsingen naar, maar ook binnen het toeristisch gebied), het (gezamenlijk) aanbieden van kennisprogramma's om tot energie neutrale investeringen te komen, het stimuleren van verkorte ketens bij leveringen in de sector of het aanmoedigen van toeristische ondernemers om een innovatieve aanpak te hanteren wat betreft gastvrijheid en natuur (bv. via groen gastheerschap, buitenarrangementen, betere benutting van het landschap).

Een gastvrij onthaal is, na de ligging, het belangrijkste criterium van consumenten om toeristische ondernemingen te beoordelen. Van toeristische ondernemers wordt verwacht dat zij niet alleen goede dienstverlening verschaffen in het bedrijf, maar ook online de toerist op een gastvrije manier benaderen (via onder andere website, sociale media en beoordelingssites). Hiervoor is een goede ondersteuning van de ondernemers nodig om de nodige inzichten te kunnen verschaffen, bijvoorbeeld door een aangepaste opleiding. Naast het verhogen van de kwaliteit van de dienstverlening dient ook de verbetering van het gastvrije imago van de regio's in het algemeen aandacht te krijgen. Hierbij kan gedacht worden aan samenwerkingsinitiatieven tussen de publieke en private sector die de toerist op een authentieke manier informeren over de gastvrije troeven van de streek.

Met ondernemers kan een grensoverschrijdend traject opgezet worden rond innovatieve en duurzame vormen van logeren. Zowel duurzame (ecologies) als innovatieve (o.a. glamping of het luxueus kamperen, overnachten in boomhutten en kunstwerken) zitten in de lift en trekken extra verblijfstoeristen aan.

Het toeristisch-recreatieve landschap onderging de laatste jaren een grote verandering onder invloed van een sterke trend naar digitalisering. Een digitalisering die zich ook doorzet in de manier waarop we toeristen en recreanten onthalen in de Euregio Scheldemond. Het gebruik van mobiele services zit duidelijk in de lift. Zo

bezitten in België 23% van de gezinnen een tablet en/of smartphone en zoekt 22% van hen informatie op over reizen via mobiel internet. Waar vroeger een reisgids, fototoestel, telefoon ook meegingen op reis, gebruikt de moderne toerist voor dezelfde doeleinden zijn smartphone of tablet. De toeristische sector moet constant op zoek naar nieuwe mobiele toepassingen en digitale applicaties. Belangrijk is daarnaast ook het voorzien van de (innovatieve manieren van) monitoring, zowel op het vlak van gebruik van digitale toepassingen door de toerist als voor het bevragen van bezoekers en toeristische ondernemers. Om in te spelen op noden en verwachtingen van toeristen en recreanten dient de toeristische sector te zoeken naar innovatieve manieren om aan onderzoek te doen.

Cultuur als motor voor grensoverschrijdende verbondenheid

Het cultureel erfgoed dat de drie provincies delen lag van bij aanvang mee aan de basis van de succesvolle samenwerking in het Scheldemondgebied. Een grotendeels gemeenschappelijke taal en historische context zorgen ervoor dat grote, maar ook kleine spelers in de culturele sector elkaar gemakkelijk vinden en gezamenlijk aan de slag gaan. Vooral op lokaal vlak heeft dit tot mooie grensoverschrijdende projecten geleid. Denken we bijvoorbeeld aan de succesvolle projecten rond maritiem erfgoed, de Staats-Spaanse linies, beeldende kunst ("Mijn Engel Moet Nog Komen"), gezamenlijke culturele agenda's voor culturele voorstellingen en de samenwerking tussen de regionale televisiezenders ("De Zeeuw van Vlaanderen").

Ondanks de keuze, aangestuurd door Europa, om meer te focussen op de "harde" economische en innovatieve thema's, blijft culturele samenwerking een meerwaarde voor het draagvlak van projecten bij lokale overheden. Zeker bij de grensgemeenten blijft de aandacht uitgaan naar grensoverschrijdende culturele samenwerking, door onder andere het benadrukken van het gemeenschappelijk historisch erfgoed, het zoeken naar gedeelde faciliteiten, uitwisseling in de culturele sector, het grensoverschrijdend promoten van culturele evenementen, het grensoverschrijdend bekend maken van hun culturele agenda,... De Scheldemondraad blijft aandacht schenken aan initiatieven die culturele samenwerking bevorderen via het bieden van een platform voor culturele instanties, via de bestaande subsidiekanalen bij de diensten cultuur van de drie provincies en door het begeleiden van culturele spelers met grensoverschrijdende ambities naar regionale, nationale of Europese subsidieprogramma's voor culturele samenwerking.

Het sociaal-artistieke netwerk

De Scheldemondregio kent een grote diversiteit aan maatschappelijke uitdagingen. De verschillende deelgebieden (zowel grootstedelijk als landelijk, industrieel als agrarisch, afwisselend woon- en natuurgebieden), brengen telkens specifieke problemen en opportuniteiten met zich mee.

Bepaalde delen van de Scheldemondregio zijn geïsoleerd van centrale besluitvorming en bevinden zich ver van die plekken waar zich een automatische concentratie aan overheidsmiddelen voordoet. De regio heeft bovendien op bepaalde plaatsen, zoals bijvoorbeeld in Zeeuws-Vlaanderen, te maken met vergrijzing en krimp, waardoor het sociaal draagvlak voor ontwikkeling in de toekomst bemoeilijkt wordt. Daardoor werken de normale aanzuigeffecten van wat potentiële sterktes zouden kunnen zijn, te weinig.

Er is nood aan een goed onderbouwde, gedragen visie over een welvarende toekomst, aan een gevoel van burgerschap... of beter nog: aan een vernieuw(en)d eigenaarschap, waarbij duurzaamheid, solidariteit, authenticiteit, lokaliteit en engagement van burgers een plek kunnen krijgen. Praktijk wijst uit dat participatieve kunst- en cultuurprojecten uitgelezen middelen zijn om dit te realiseren. Specifiek in de Scheldemondregio is er aanzienlijke ervaring en expertise inzake participatieve kunst- en cultuurpraktijken aanwezig. Het is zinvol om deze ervaring en expertise grensoverschrijdend te delen en via een grensoverschrijdend netwerk een hefboom te

creëren voor nieuwe en stevigere participatieve kunst- en cultuurprojecten in de Scheldemondregio, én voor de ondersteuning die ze daarbij nodig hebben.